

Б. Тимощука й І. Русанової присвячені перший випуск збірника наукових праць «Археологічні студії» (Київ – Чернівці, 2000) та окремий номер міжнародного наукового журналу *Stratum plus* (2001–2002, № 5). На пошану археолога до 90-літньої річниці від дня народження в Чернівцях була проведена Міжнародна наукова конференція «Східноєвропейські старожитності в добу середньовіччя» та видано мемуари вченого і спогади його доньки Тетяни Тимошук. З нагоди 100-річчя від дня народження проведено Міжнародну археологічну конференцію *Per aspera ad astra*. Про життєвий і творчий шлях Б. Тимощука написано десятки статей і повідомлень, а також дві монографії¹. Наукова спадщина Бориса Онисимовича стала безцінним внеском у розвиток історичної та археологічної науки.

3.14 ПЕТРО БРИЦЬКИЙ – ВИКЛАДАЧ І НАУКОВЕЦЬ*

Михайло Юрій, Назар Христан

Петро Павлович Брицький – непересічна та яскрава особистість в українській вищій школі, він не просто знаний історик, а історіософ, прекрасний лектор, блискучий організатор освіти й підготовки кадрів. Саме на цій ланці діяльності розкрився інтелектуальний потенціал, організаторський талант, професіоналізм і висока педагогічна культура Петра Павловича. Він привертав до себе увагу своєю природною культурою, вишуканою інтелігентністю, вражав поважним ставленням до викладачів і студентів. Однією з прикметних рис П. П. Брицького як ученого і педагога є підвищена увага до підготовки професійних істориків, науково-педагогічних працівників. За оцінкою колишніх студентів, аспірант і колег по роботі, його навчальні лекції завжди відзначалися високою науковістю, доступністю та методичною досконалістю. У лекціях для студентів професор завжди підкреслював потужну роль духовних цінностей, глибоких знань, історичної науки і пам'яті, національної ідеї, прикладу предків на тернистому шляху українського народу.

Життєвий і творчий шлях Петра Павловича Брицького типовий для його ровесників, хоч і не позбавлений певних особливостей. Він народився

¹ Шманько О. Життя, віддане науці. 212 с.; Михайлина Л., Пивоваров С. Археолог, який став легендою. 98 с.

на Поділлі в с. Лисанівці 5 лютого 1931 р. До війни закінчив три класи. У період німецької окупації школа не працювала. Навчання в шостому класі загальноосвітньої школи в 1946–1947 рр. перервав голод. Згодом навчався у школі фабрично-заводського навчання (ФЗН) у Львові за спеціальністю столяра. У 1948 р. екстерном склав екзамен з похвальною грамотою за неповну середню школу (7 класів). У 1948–1951 рр. навчався в Станіславській фельдшерській школі (тепер Івано-Франківськ), яку закінчив з відзнакою. Працював фельдшером. У 1951–1954 рр. служив у Радянській Армії. Після звільнення у запас працював за спеціальністю і за сумісництвом в 1957–1959 рр. – вчителем історії в Лопушнянській восьмирічній школі Вижницького району. В 1960–1961 рр. був на партійній роботі. У 1961 р. закінчив історичний факультет Чернівецького державного університету.

З 1962 по 1975 рік працював на педагогічній роботі в школах м. Вижниця Чернівецької області, у тому числі шість років (1967–1973) – директором Вижницької загальноосвітньої школи-інтернату. Але мрія про заняття наукою наштовхнула його до вступу в аспірантуру.

У грудні 1975-го, на 44-му році життя, склавши кандидатські іспити, маючи вже кілька наукових публікацій, став аспірантом Інституту історії Академії наук Української РСР. А за 8 місяців завершив кандидатську дисертацію «Інтернаціональний характер антифашистського руху Опору в гітлерівських концтаборах (Бухенвальд, Маутхаузен, Міттельбау-Дора)», яку успішно захистив у березні 1977 року в спеціалізованій вченій раді Інституту історії АН УРСР.

2 січня 1974 року був зарахований на посаду викладача Чернівецького державного університету. Згодом піднявся до рівня старшого викладача, доцента, а 1988 року очолив кафедру історії КПСР. В умовах перебудови й гласності в січні 1990 року її реорганізували в кафедру політичної історії, а в грудні того ж року – у кафедру політичних наук (політичної історії, політології та соціології).¹

Звичайно, поставало питання докторської дисертації, яку П. Брицький успішно захистив 21 січня 1993 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради Білоруського державного університету. Тема дисертації – «Політика СРСР по підготовці національних кадрів для країн, що розвиваються (1955–1985 рр.).

Перші наукові публікації в збірниках і журналах з'явилися 1975 року, коли Петро Павлович став аспірантом, шар за шаром піднімав архівний джерельний матеріал, опрацьовував опубліковані документи й матеріали, вивчаючи рух опору в'язнів німецьких концентраційних таборів. У статтях «Страхітливі злочини проти дітей», «Злодеяння фашизма в окупованих

¹ Прокопчук В. Життєва позиція Петра Брицького. *Пам'ять століть*. 2011. № 1–2. С. 188.

славянских странах в годы Второй мировой войны»,¹ у брошурі «Інтернаціоналізм, скріплений кров'ю»,² а згодом у монографії «Интернациональная солидарность в борьбе с фашизмом»³ він довів, що боротьба в'язнів концтаборів була успішною там, де вона була організована за принципом інтернаціональної солідарності, основною силою, яка гуртувала ув'язнених на антифашистській основі, незалежно від національності, соціального походження, віросповідання, що в перших рядах борців з нацизмом у гітлерівських концтаборах були радянські люди.

Професор П. Брицький

Ця тема знайшла розвиток і в наступні роки в колективній монографії «Антифашистская солидарность в годы Второй мировой войны. 1939–1945 гг.»,⁴ а також у навчальному посібнику «Україна у Другій світовій війні (1939–1945 рр.)», на якому варто зупинитися докладніше.⁵

Зокрема, уже вибрані хронологічні межі говорили про те, що автор відійшов від усталених радянських традицій і показав трагічну долю народів України в роки Другої світової війни загалом, а не в часовому проміжку Великої Вітчизняної, як це було прийнято в радянській історіографії. У 1996 році це дослідження було удостоєне премії фонду «Відродження» як кращий серед навчальних посібників. Ось як бачиться сама війна автору: «Пора вже, мабуть, визнати всіх учасників цієї кривавої війни, з якої б сторони вони не брали участь, рівноправними учасниками Другої світової війни». На якій підставі? «Коли доведено, що були злочини з однієї і з другої сторони, то прощення має

¹ Брицький П. Злодеяния фашизма в оккупированных славянских странах в годы Второй мировой войны. Збірник матеріалів VII Всесоюзної наукової конференції істориків-славистів, 24–27 травня 1975 р. Чернівці, 1975. С. 48–51.

² Брицький П. Інтернаціоналізм, скріплений кров'ю. Київ : Знання. 32

³ Брицький П. Интернациональная солидарность в борьбе с фашизмом. Львів : Вища школа, 1980. 136 с.

⁴ Шлепаков А., Клоков И., Брицкий П. Антифашистская солидарность в годы Второй мировой войны. 1939–1945 гг. Киев, 1987.

⁵ Брицький П. Україна в Другій світовій війні (1939–1945 рр.). Чернівці, 1995. С. 103.

Професор П. Брицький з колегами в музеї Л. Українки

бути взаємним». Хоча ця пропозиція і не нова, проте, вочевидь чи не вперше вона так фундаментально обґрунтована. Це підтверджується тим, що при написанні кожного з трьох розділів книги «Україна в першому періоді Другої світової війни (вересень 1939 – червень 1941 рр.)», «Україна у Великій вітчизняній війні (червень 1941 – 1945 рр.)», «Організація українських націоналістів та Українська повстанська армія» – використано від 69 до 76 різних, у тому числі й ідейно друківаних першоджерел. Причому П. Брицький не просто посилається на того чи іншого автора, а часто вступає в полеміку, доводячи справедливість власної громадянсько-професійної позиції. Як пише автор, період, який розглядається у цій праці, – кривава трагічна сторінка історії українського народу, котра і досі висвітлюється досить суперечливо.¹

У першому розділі П. Брицький дає характеристику українських земель напередодні Другої світової війни, розглядає приєднання Західної України, Бессарабії і Північної Буковини до складу УРСР. Другий розділ – це аналіз початку та причин невдач Червоної армії, фашистського окупаційного режиму в Україні, розкриття особливостей боротьби проти гітлерівських окупантів у тилу ворога, особливостей звільнення України й аналіз втрат України у Другій світовій війні. У третьому розділі йдеться про виникнення і становлення в ОУН в 30-ті роки, а також у роки радянсько-німецької війни, створення УПА та її діяльність.² Як пише автор щодо третього розділу, він добре

¹ Брицький П. Україна в Другій світовій війні (1939–1945 рр.). Чернівці, 1995. С. 3.

² Там само. С. 114.

ознайомлений із процесом жорсткої боротьби радянської влади з «українським буржуазним націоналізмом», оскільки життя склалося так, що з 15-річного віку жив у Галичині та на Буковині.¹

Звичайно, час наклав відбиток на деякі трактування. Сьогодні проглядає потреба вже з часової віддалі, за наявності нових джерел та позицій історизму, науковості й глибокої об'єктивності повернутися до деяких наукових тем, що лише підтверджує перспективність мислення П. Брицького, його здатність вибирати актуальну наукову проблематику й оригінально її розв'язувати.

Голодомори в Україні – це ще одна тема, над якою працював Петро Брицький. Він автор монографій і статей на цю тему. Зокрема, у праці «Голодомори в радянській Україні у XX столітті» осмислює причини, саме явище й наслідки голодоморів 1921–1923, 1932–1933, 1946–1947 років. Як підкреслює Петро Павлович, голодомор 1921–1923 рр. був безпосередньо спланований В. Леніним для «перевиховання» українського селянства, що чинило опір утворенню радгоспів і комун. Основною причиною голоду 1921–1923 рр. була конфіскація збіжжя і вивіз його за кордон. Як стверджує автор, за офіційними даними, експорт зерна в 1921 р. становив 70 млн пудів, а за даними зарубіжних дослідників – 101 млн. Якби експорт скоротили до мінімуму, то голодних смертей вдалося б уникнути.²

Голодомор 1932–1933 років, пише автор, «не лише найбільша гуманітарна катастрофа в історії людства, а ще одна «вічна» проблема української суспільної й політичної думки. Для України 1932–1933 роки стали часом національної катастрофи, яка поставила націю на межу зникнення. І хоча достеменно невідома кількість жертв геноциду – від 8 до 12 мільйонів, але за всю історію людства його вважають найбільшою трагедією».³

Розкриває причини П. Брицький і Голодомору 1946–1947 років, унаслідок якого, як він вказує, загинуло до півтора мільйона людей.⁴ Не виникає жодних сумнівів, зауважує автор, що це був спланований геноцид – винищення й підміна духовно-генетичної пам'яті українців.

Цікава з погляду історіографії та джерелознавства праця П. Брицького у співавторстві з П. Бочаном «Німці, французи і англійці про Україну та український народ у XVII–XIX століттях».⁵ На основі проведеного дослідження автори вказують, що праці німецьких, французьких і англійських

¹ Брицький П. Україна в Другій світовій війні (1939–1945 рр.). Чернівці, 1995. С. 3.

² Брицький П. Голодомори в радянській Україні у XX столітті. Чернівці, 2013.

³ Там само.

⁴ Там само.

⁵ Брицький П., Бочан П. Німці, французи і англійці про Україну та український народ у XVII–XIX століттях. Чернівці, 2011.

авторів містять значну кількість цінних суджень, оцінок, аргументованих висновків з тих чи інших питань історії України та українського народу. Передусім щодо його становища та боротьби проти іноземних поневолювачів, культури українського народу, політики сусідніх держав щодо України. Як вказують П. Брицький і П. Бочан, значний поштовх у розвитку німецької, французької та англійської україніки відбувся з виходом на історичну арену українського козацтва та початком Визвольної війни проти Польщі. Підкреслюється також, що в працях іноземних авторів відображена не тільки збройна боротьба українського народу за свою незалежність. У своїх творах мандрівники і ті, хто був на службі в польської чи російської влади, широко висвітлювали життєвий уклад, заняття, побут, звичаї, культуру й освіту українського народу – весь етнографічний і соціальний уклад. Усі, хто писав про Україну, наголошують, що П. Брицький і П. Бочан добре відрізняли Московію від України-Руси, коли мову перших називали московською, а інших – руською (у значенні – українською). У них було чітке розуміння того, що народ України (Малоросії) – це окрема нація, цілком відмінна від російської своєю історією, мовою, культурою. Червоною стрічкою у праці стверджується думка, що у творах німецьких, французьких і англійських дослідників проходить ідея про єдність українських земель і українського народу Галичини, Волині, Поділля, Київщини, Сіверщини, Полтавщини, населення яких розмовляє однією мовою і має схожу культуру¹. Варто зауважити, що появи цієї монографії передували виступи на конференціях і низка статей. 1998 р. з доповіддю «Україна в поглядах західноєвропейських політиків та істориків у минулому і новітньому часі» П. Брицький виступив на науковій конференції «Європа: ідеї та процеси» в Чернівцях. З великим інтересом була сприйнята його доповідь «Німецький історик Йоганн-Християн фон Енгель про українських козаків та їх визвольну боротьбу» учасниками всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 360-річчю битви під Пилявцями, що проходила 2008 року в Хмельницькому. Цей пласт наративних джерел знайшов відображення в монографії «Німецький вчений Йоганн Коль про Буковину та Галичину в середині XIX ст.», опублікованій спільно з П. Бочаном, у статтях «Французький сенатор про Україну в XIX ст.»,² «Німецькі мандрівники і посли про Україну в історії середньовіччя і нового часу»,³ «Французи про Україну в минулому і теперішньому часі».⁴

¹ Брицький П., Бочан П. Німці, французи і англійці про Україну та український народ у XVII–XIX століттях. Чернівці, 2011. С. 275–277.

² Брицький П. Французький сенатор про Україну в XIX ст. *Питання історії України: збірник наукових статей*. Чернівці : Золоті литаври. 2000. Т. 4. С. 443–452.

³ Брицький П. Німецькі мандрівники і посли про Україну в історії середньовіччя і нового часу. *Середньовічна Європа: погляди з кінця XX ст.* : матеріали міжнародної наукової конференції. Чернівці, 2000. С. 230–233.

⁴ Брицький П. Французи про Україну в минулому і теперішньому часі. *Історія України*. 2000. № 5. С. 6–8.

П. Брицький під час святкування 80-річного ювілею. У колі викладачів кафедри історії України

У своїх наукових доробках П. Брицький завжди головний акцент спрямовував на історію України, її критичне переосмислення, очищення від ідеологічного намулу, перекручень, відновлення раніш замовчуваних фактів суспільного буття українців. Так, у поле його зору потрапили події національно-демократичної революції 1917–1920 рр. Він першим в Україні повернув народу світлий образ буковинця, полковника армії УНР Петра Федоровича Болбочана, який відіграв значну роль у становленні й захисті Української Народної Республіки. Разом з Євгенією Петрівною Юрійчук у монографії «Жертва української революції: трагічна доля полковника П. Болбочана», книзі «Політика і особа Петра Болбочана в українській революції» піддав науковій та моральній реабілітації славне ім'я борця за українську незалежність.

Напрями, аналізовані в низці праць – «Микола Чеботарів – один з головних діячів спецслужби УНР», «Роман Смаль-Стоцький: дипломатична, громадсько-політична та науково-педагогічна діяльність», «Буковинець Осип Безпалко – міністр Української Народної Республіки», «Артем Галіп на дипломатичній службі Української держави», «До питання про існування Української Червоної Армії», «Дипломат УНР Михайло Кочерган», «Буковинці у боротьбі за українську державність», «Буковинці на дипломатичній службі УНР та ЗУНР», – згодом стали основою колективної монографії «Буковинці в боротьбі за українську державність (1917–1922)».¹

¹ Брицький П., Добржанський О., Юрійчук Є. Буковинці у боротьбі за українську державність. Чернівці, 2007.

Загострене почуття справедливості та правда як основний життєвий принцип і орієнтир – в основі всіх праць Петра Брицького. Він досліджував те, чим щиро переймався, на що хотів пролити більше світла, докопатися до суті. Дослідження Петра Павловича не лише пропонують відмінний аспект висвітлення вже, здавалося б, знайомих питань історії, вони сприяють позитивним змінам у самоусвідомленні українцями себе в контексті світової спільноти, усвідомленню ролі української історії на світовій арені і, що особливо важливо, сприяють осмисленню не лише причин самого процесу, а і його наслідків. Отримуючи чітке уявлення про те, які можливості Україна втратила і до яких катастроф прийшла через неправильні чи невчасні рішення, невміння об'єднатися навколо спільної державної ідеї через ментальні вади, недоопрацювання, українці мали б почати працювати над розв'язанням проблем, які вже звично означають як «рокованість України». А ще доробок Петра Брицького ілюструє, що історія – це нескінченний ланцюг причин і наслідків. І навіть причини нинішнього стану України варто шукати, заглиблюючись на кілька століть.

Петро Павлович Брицький – визнаний краєзнавець Поділля й Буковини. З 12 його монографій і брошур шість пов'язані з історико-регіональною тематикою. Історія Поділля і Буковини знайшла відбиток у доповідях на історико-краєзнавчих конференціях у Хмельницькому, Кам'янці-Подільському, Могилеві-Подільському, Чернівцях, у низці статей, надрукованих у наукових збірниках, журналах.

Віддав учений належне й персоналістиці, звернувшись до життя науково-педагогічної і громадсько-політичної діяльності Івана Мазепи, Володимира Січинського, Василя Шахрая, Матвія Стахіва, Федора Шевченка, Романа та Степана Смаль-Стоцьких, Миколи Буянова та багатьох інших видатних українців. Гідно представив він буковинців-дипломатів України, військових, учених.

Професор П. Брицький зробив значний внесок у підготовку професійних істориків-науковців. Під його науковим керівництвом підготували дисертаційні дослідження О. Гнатчук («Українські жіночі організації на Буковині (80-ті роки XIX – 30-ті роки XX ст.)», І. Фостій («Північна Буковина і Хотинщина в роки Другої світової війни. 1939–1945 рр.»), І. Мусієнко («Політичні репресії комуністичного режиму на Північній Буковині і Хотинщині в 40–50 рр. XX ст.»), Т. Долинянська («Голод в СРСР 1946–1947 років: ретроспективний соціально-політичний аналіз»), П. Бочан («Україна в поглядах німецьких і французьких учених, послів і мандрівників XVII–XIX ст.»); за його наукового консультування І. Дацків підготував і захистив докторську дисертацію «Дипломатія українських національних урядів у захисті державності

П. Брицький разом із Ігором Буркутом. Зустріч з читачами

(1917–1923 рр.)». Петро Павлович виступив опонентом п'яти докторських і 39 кандидатських дисертацій, надавши підтримку в отриманні наукових ступенів уже відомим науковцям, докторам історичних наук М. Кабачинському, М. Романюку, Л. Місінкевичу, кандидатам історичних наук О. Кошелю, Ю. Телячому, О. Комарніцькому, А. Трембіцькому, В. Петренку та ін.

Професор П. Брицький виступив рецензентом монографій відомих учених В. Землинського, І. Патера, В. Ботушанського, Г. Кожолянка, науковим редактором серійних видань «Книга пам'яті України. Чернівецька область» (1999), «Книга скорботи України. Чернівецька область» (2005), «Реабілітовані історією. Чернівецька область» (2007), низки монографій, зокрема І. Фостія, І. Дацківа та ін., брав участь у складі редакційних колегій у підготовці до друку близько 20 наукових збірників.

Його участь у наукових конференціях, а він був учасником понад 50 міжнародних, всеукраїнських і регіональних наукових форумів, завжди збагачувала науковий доробок свіжою думкою, невідомими фактами, надавала обміну думками дискусійного характеру.¹

Переймався Петро Павлович і долею України після здобуття нею незалежності. Як говорить він в інтерв'ю Ж. Одинській, «спільною в абсолютній більшості громадян України була надія, що в незалежній Україні будуть жити краще. На жаль, надії громадян не справдилися. Настало беззаконня, суцільна

¹ Пропопчук В. Життєва позиція Петра Брицького. С. 194.

корупція, злиття кримінальних елементів з державними службовцями, передусім у верхніх ешелонах влади»¹.

Варто підтвердити, що Петро Павлович упродовж всього свого життя, де б він не був — серед колег, друзів, студентів, знайомих, завжди користувався незмінною популярністю й авторитетом, відзначався надзвичайною працьовитістю та енергією, високим професіоналізмом і відповідальністю, обов'язковістю та порядністю, скромністю та доброзичливістю. В особі Петра Павловича гармонійно поєднувалися християнська моральність, духовність, потужний інтелект, ерудиція і глибоке відчуття національних коренів, любов до Батьківщини, самовіддана праця задля її культурного і духовного розвитку. Він завжди буде в нашій пам'яті.

3.15 ЕТНОГРАФ, ПРОФЕСОР ГЕОРГІЙ КОЖОЛЯНКО*

Іван Воротняк

Народознавчі студії українського населення Буковини тісно пов'язані з ім'ям відомого буковинського етнографа, доктора історичних наук, професора, завідувача кафедри етнології, античної та середньовічної історії, голови Буковинського етнографічного товариства Г. Кожолянка.

Георгій Костянтинович Кожолянко народився 27 червня 1946 р. у с. Кам'яна Сторожинецького району Чернівецької області в селянській сім'ї².

Його дитинство припало на складний повоєнний час, пережив голод 1947 р., останні роки сталінського тоталітаризму та період хрущовської відлиги, коли здобував шкільну освіту. У пошуках свого місця в житті спробував себе в технічних спеціальностях: кіномеханіка, фото- кіно- телеоператора, навіть автомобільного майстра-механіка. Як показав час, здобуті технічні навички в кіномеханіці згодом знадобилися під час етнографічних експедицій³.

Студентське життя почалося в 1967 р. зі вступу до історичного факультету Чернівецького державного університету⁴, де захопився етнографією,

¹ Одинська Ж. На життєвих вертикалях. 2-га частина. Чернівці. 2014. С. 134.

² Архів відділу кадрів ЧНУ, особова справа Г. Кожолянка. Діловодний № 50. Арк. 6.

³ Шестаков Ю., Пирог У. Г. К. Кожолянко — дослідник етнографії Буковини. *Буковинський історико-етнографічний вісник*. Чернівці : Прут, 2003. Вип. 5. С. 166.

⁴ Архів відділу кадрів ЧНУ, особова справа Г. Кожолянка. Арк. 6.